

UNIVERSITATEA “NICOLAE TITULESCU” BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

ȘCOALA DOCTORALĂ

**RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ A STATELOR PENTRU
ÎNCĂLCAREA NORMELOR IMPERATIVE ALE DREPTULUI
INTERNAȚIONAL**

Conducător științific:

Prof. univ .dr Raluca Miga-Besteliu

Doctorand:

Nichifor F. Adina-Laura

București 2011

RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ A STATELOR PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR IMPERATIVE ALE DREPTULUI INTERNAȚIONAL

Răspunderea statelor pentru încălcarea normelor imperative ale dreptului internațional constituie unul dintre cele mai importante aspecte ale răspunderii internaționale a statelor, atât dintr-o perspectivă teoretică, cât și din perspectiva consecințelor sale practice. Ea consacră desprinderea definitivă de teoria clasică, bilaterală, și pune în lumină dimensiunea multilaterală a răspunderii, cu accent pe acele “reguli care interzic ceea ce a ajuns să fie intolerabil, datorită amenințării pe care o reprezintă pentru supraviețuirea statelor și a popoarelor lor și pentru valorile fundamentale ale omenirii”.¹

Răspunderea internațională a statelor face parte dintre temele pe care Comisia de Drept Internațional (CDI) le-a inclus, la prima sa sesiune, pe lista celor propuse pentru codificare, iar în 1953 Adunarea Generală a ONU a solicitat CDI, prin rezoluția 799 (VIII), să înceapă codificarea principiilor de drept internațional care guvernează răspunderea statelor. În anul 2001, CDI a adoptat, la a doua lectură, Proiectul de articole referitor la răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite, după aproape cincizeci de ani de la începerea dezbaterilor asupra acestei teme. Finalizarea proiectului, deși constituie un moment important, nu reprezintă încheierea acestui capitol, ci a deschis calea unor evoluții importante în ceea ce privește răspunderea statelor, care pot conduce la adoptarea unui tratat în domeniu. Adunarea Generală a ONU a recomandat pentru prima dată aceste articole statelor, prin Rezoluția 56/83, în 2001, pentru ca recomandarea să fie reluată în 2004, prin rezoluția 59/35 și în 2007. Tema a figurat pe agenda celei de-a șaiszeci și cincea sesiuni a Adunării Generale a ONU, în vederea examinării problemei unei convenții privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite sau a altor acțiuni adecvate pe baza articolelor.

---

¹ *Report of the International Law Commission on the work of its Fifty-third session, 2001, p.112*

Lucrarea este construită pornind de la modul în care răspunderea statelor pentru încălcarea normelor imperative este reflectată în proiectul de articole al CDI, urmărind să evidențieze dezvoltarea ei ca un concept de sine stătător, precum și relațiile cu două instituții fundamentale: răspunderea individuală și sistemul ONU. Ea abordează noțiunile de bază pentru definirea temei: normele imperative ale dreptului internațional, obligațiile orga omnes și comunitatea internațională în ansamblul său și analizează modul în care faptele ilicite legate de aceste concepte s-au reflectat în domeniul răspunderii statelor, de la primele abordări în cadrul CDI la crima internațională și la formula actuală, reflectând, totodată, tentativele de identificare a unor consecințe și mecanisme adecvate de punere în aplicare a răspunderii și dificultățile legate de acestea.

Până la momentul debutului lucrărilor de codificare în cadrul CDI, existența unor reacții speciale în cazul anumitor fapte nu reprezenta o noutate, dar acestea nu erau asociate întotdeauna regimului răspunderii². Literatura juridică a reținut opiniile unor autori ca Grotius, Bynkershoek, Heffter, Bluntschli sau Hall, care admiteau, pornind de la situații specifice, posibilitatea ca, în cazul unor fapte caracterizate printr-o anumită gravitate, care vizau anumite valori și care afectau astfel toate statele, reacția să vină din partea tuturor acestora. Nici Dionisio Anzilotti nu a exclus posibilitatea unei acțiuni colective a statelor pentru protejarea dreptului internațional, însă a așezat acest tip de acțiuni în afara domeniului răspunderii statelor. În viziunea lui, statele nu aveau nici dreptul și nici datoria de a reprima încălcări ale dreptului internațional ca atare, ci numai dreptul de a reacționa la încălcări care le afectează direct; el a recunoscut însă ca ele aveau un interes în respectarea regulilor generale ale dreptului internațional, cele considerate, pe baza consensului statelor, ca obligatorii și fundamentale, interes care exista și când o încălcare nu le prejudicia direct. În acest context, Anzilotti a adus în discuție intervenția, pe care a definit-o nu ca acțiune ce se bazează pe un drept, ci ca un mijloc de a proteja interese care nu sunt de natură juridică, apreciat ca fiind necesar pentru stadiul din epocă al raporturilor internaționale.³ Teoriile similare au fost promovate și în perioada primului război mondial, de către E. Root sau A.J. Peaslee și s-au reflectat, într-o anumită măsură, în Pactul Ligii Națiunilor. Ele au fost urmate de

---

² Pentru istoric, v. Georg Nolte, *From Dionisio Anzilotti to Roberto Ago: The Classical International Law of State Responsibility and the Traditional Primacy of a Bilateral Conception of Inter-state Relations*, EJIL, vol. 13, nr. 5 2002, pg. 1085 și urm., S. Villalpando, *L'émergence de la communauté internationale dans la responsabilité des Etats*, Presses Universitaires de France, Paris, 2005, pg. 150 și urm.

³ Dionisio Anzilotti, *Teoria generale della responsabilita dello stato nel diritto internazionale*, F.Lumachi, Florența, 1902, p.84 și urm.

teoria răspunderii penale internaționale, promovată de Vespasian V. Pella, care considera necesară, în abordarea raporturilor internaționale și a fenomenului războiului, și studierea ”criminalității colective a statelor”. În aceeași perioadă, Hersch Lauterpacht și Roberto Ago au pus în discuție limitarea strictă a răspunderii statelor la obligația de a repara prejudiciul, acesta din urmă apreciind că, teoretic, este posibil să se distingă între delict care dau naștere obligației de a repara, sancțiunilor sau ambelor. După al doilea război mondial, mai mulți autori (Lauterpacht, Levin, Ph. Jessup) au susținut diferențierea între categorii de fapte ilicite, plasând reacția în cazul celor mai grave, de cele mai multe ori, în cadrul capitolului VII ale Cartei ONU.

În acest context, încă de la debutul lucrărilor de codificare în cadrul CDI, s-a pus în discuție eventuala diferențiere între categorii de fapte ilicite. În 1956, Francisco García-Amador, în primul său raport, propunea ca teme de discuție distincția între faptele „pur și simplu ilicite” și cele „sanționabile”, categorii care ar fi putut da naștere fie răspunderii civile, fie răspunderii penale, fie ambelor⁴, iar în 1963 proiectul de program de activitate a CDI, includea în cadrul formelor răspunderii și a obligației de a repara, un punct referitor la „posibila diferențiere între faptele internaționale ilicite care implică numai obligația de a repara și cele ce implică aplicarea de sancțiuni; posibila bază pentru diferențiere”. Totodată, în cadrul formelor răspunderii erau enumerate obligația de a repara, formele acesteia, precum și sancțiunile, inclusiv represaliile ca posibile sancțiuni și sancțiunile colective⁵.

Dacă necesitatea unei distincții între categorii de fapte ilicite a fost relativ ușor recunoscută, forma care să transpună cel mai bine aceste idei a fost unul dintre subiectele cele mai intens dezbătute în activitatea CDI, dar și în doctrină și practică.

Elementele de bază, care se regăsesc și în proiectul actual, au fost identificate de CDI încă din 1969. Raportul CDI către Adunarea Generală a ONU din acel an reținea ca obiectiv stabilirea consecințelor invocării răspunderii și a diferitelor forme și gradelor de răspundere, CDI intenționând să țină seama de doi factori: importanța, mai mare sau mai mică, pentru comunitatea internațională, a regulilor din care decurg obligațiile încălcate și gravitatea, mai mică sau mai mare, a încălcării în sine.⁶ Totodată, CDI preciza că definirea gradelor răspunderii internaționale va evalua rolul reparației și al sancțiunii, iar, în legătură cu aceasta, cazurile în care răspunderea

---

⁴ *Report on International Responsibility by Mr. F.V. Garcia – Amador, Special Rapporteur*, A/CN.4/96, 1956, p.48

⁵ *Report by Mr. R. Ago, Chairman of the Sub-Committee on State Responsibility*, Extract from the Yearbook of the International Law Commission, A/CN.4/152, 1963, p.228

⁶ *Report of the International Law Commission on the Work of its Twenty-first Session*, 1969, A/CN.4/220, Extract from the Yearbook of the International Law Commission 1969, vol. II, pg. 233

se stabilește numai între statul autor și statul prejudiciat și cele în care „o încălcare deosebit de gravă ar putea da naștere unui raport juridic între statul vinovat și un grup de state sau chiar în acel stat și întreaga comunitate internațională”⁷.

Prima formă prin care s-au reflectat aceste idei a fost “crima internațională”. Distincția între delictе internaționale, ca fapte internaționale ilicite și crime internaționale, ca încălcări grave ale dreptului internațional a fost adoptată în 1976 și menținută de CDI inclusiv în 1996, în primul formă a proiectului. Noțiunea de crimă internațională a devenit însă cel mai contestat aspect al răspunderii statelor, obiecțiile mergând de la inevitabilele conotații penale ale termenului până la absența unor consecințe specifice și a unui mecanism de punere în aplicare adecvat. Este de reținut că CDI a utilizat pentru prima dată expresia „crimă internațională” în 1973, în legătură cu faptele ilicite de o anumită gravitate, referindu-se la eventuala necesitatea de a „recunoaște o distincție, bazată pe importanța obligației pentru comunitatea internațională” și, implicit, „o categorie specială și mai gravă de fapte internaționale ilicite, care, poate, ar putea fi descrise drept crime internaționale”⁸.

Crima internațională (articolul 19⁹), adoptată pe baza propunerilor raportorului Roberto Ago era „un fapt internațional ilicit care rezultă din încălcarea de către un stat a unei obligații atât de esențiale pentru protejarea intereselor fundamentale ale comunității internaționale încât încălcarea ei este recunoscută drept crimă de acea comunitate în ansamblul său constituie o crimă internațională”. Aceasta „poate rezulta, între altele”, din „încălcarea gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru menținerea păcii și securității internaționale, ca aceea interzicând agresiunea”, dintr-o „încălcare gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru protejarea dreptului popoarelor la autodeterminare, ca aceea interzicând instituirea sau menținerea cu forța a dominației coloniale”, dintr-o „încălcare gravă, pe scară largă, a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru protejarea ființei umane, ca aceea interzicând sclavia, genocidul și apartheidul”, dintr-o „încălcare gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru protejarea și conservarea mediului uman, ca aceea interzicând poluarea masivă a atmosferei sau a mărilor”.

---

⁷ *Ibid.*

⁸ *Report of the International Law Commission on the Work of its Twenty-fifth Session*, Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1973, vol. II, A/9010/Rev.1, pg.172

⁹ *Report of the International Law Commission on the Work of its Twenty-eighth Session*, Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1976, A/31/10, pg. 75

Este de remarcat, așa cum se reflectă în lucrările CDI, că rolul crimei internaționale era de a individualiza o categorie specială de fapte ilicite de o gravitate excepțională. Ea era legată direct de apariția în dreptul internațional a obligațiilor a căror îndeplinire prezenta un interes semnificativ pentru întreaga comunitate internațională și a căror încălcare nu putea fi tratată „ca oricare alta”, reprezentând un fapt ilicit mai grav, care trebuie altfel definit și supus unui regim diferit al răspunderii¹⁰. În sprijinul acestor idei, se făcea referire la apariția normelor imperative ale dreptului internațional, la consacrarea principiului răspunderii individuale pentru anumite fapte comise în calitate de agent al statului și la consecințele speciale, pe care Carta ONU le prevede pentru încălcarea anumitor obligații internaționale. În viziunea CDI, din principiile fundamentale ale ordinii juridice internaționale decurgeau obligații care afectau interesele comunității internaționale, iar încălcarea acestora conducea la un regim mai strict de responsabilitate.¹¹ Totodată, se reflecta un curent de opinie puternic conform căruia existau două regimuri diferite de responsabilitate, unul care se aplică în cazul obligațiilor a căror îndeplinire este „de importanță fundamentală pentru comunitatea internațională în ansamblul său”, iar celălalt în cazul încălcării obligațiilor de „importanță mai mică sau mai puțin generală”. CDI și-a argumentat decizia de a distinge între crime internaționale și alte fapte ilicite prin faptul că dreptul internațional cerea regimuri diferite de răspundere pentru cele două categorii de fapte și a precizat, totodată, că această diferențiere a răspunderii trebuia să se reflecte în consecințele faptelor ilicite din cele două categorii, precum și în stabilirea subiectelor de drept internațional autorizate să pună în aplicare consecințele¹².

Elementul semnificativ din definiția crimei era, totodată, legat de faptul că obligația încălcată, printr-o faptă de o anumită gravitate, era, prin conținutul său, esențială pentru protejarea intereselor fundamentale ale comunității internaționale, la care se adăuga faptul că această comunitate însăși era responsabilă să stabilească dacă e vorba de o obligație esențială și dacă încălcarea este o crimă.

---

¹⁰ *Fifth Report on State Responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur-the international wrongful act of state, source of international responsibility*, 1976, p.30

¹¹ *Report of the International Law Commission on the Work of its Twenty-eighth Session*, 1976, A/31/10, p.85 și urm

¹² *Id.*, p.97

CDI a subliniat totodată că diferențierea celor două categorii de fapte internaționale ilicite este un pas similar cu recunoașterea existenței normelor de jus cogens în codificarea dreptului tratatelor¹³.

De altfel, crima era menită să reflecte încălcarea normelor imperative ale dreptului internațional și locul acestora în dreptul internațional, iar redusă la elementele sale esențiale, reflecta aceleași idei care se regăsesc astăzi în categoria încălcărilor grave ale normelor imperative ale dreptului internațional. Rolul ei era, așadar, să consacre încălcarea normelor imperative ale dreptului internațional și locul acestora în dreptul internațional. Așa cum a susținut și CDI, ea nu determina o răspundere penală a statului, ci o răspundere diferită, care rezulta din încălcarea anumitor obligații. Această diferență urma să se reflecte în consecințele sale și în stabilirea subiectelor de drept internațional autorizate să pună în aplicare consecințele.

În ceea ce privește consecințele, definirea acestora a reprezentat o misiune dificilă, întrucât acestea trebuiau să reflecte caracterul multilateral al răspunderii, fără a determina o reacție dezorganizată a statelor, precum și efectele mai grave ale unei asemenea fapte, fără a induce însă ideea de sancțiune. Într-o primă propunere, a raportorului Willem Riphagen, consecințele vizau obligații pentru celelalte state, similare cu cele prevăzute pentru încălcările grave ale normelor imperative din proiectul actual: de a nu recunoaște ca legală o situație creată printr-o crimă internațională, de a nu acorda ajutor sau asistență statului autor în menținerea situației create și de a se alătura celorlalte state în acordarea de sprijin reciproc în îndeplinirea acestor obligațiilor. Punerea lor în practică era însă subordonată procedurilor și mecanismelor prevăzute în Carta ONU privind menținerea păcii și securității. Totodată, crima internațională putea să atragă, în plus față de faptele internaționale ilicite obișnuite, acele drepturi și obligații stabilite de reguli acceptate de comunitatea internațională în ansamblul său. Actul de agresiune determina, în plus față de consecințele crimelor internaționale, consecințele stabilite de Carta ONU. De asemenea, în cazul crimelor internaționale, toate statele erau considerate state prejudiciate.

O a doua propunere, a raportorului Gaetano Arrangio-Ruiz, prevedea pentru crima internațională consecințe mai grave pentru statul autor, în sensul eliminării unor excepții în cazul reparării prejudiciului și al satisfacției. Statul victimă era îndreptățit să recurgă la contramăsuri pentru a realiza drepturile sale. Toate statele erau obligate să nu recunoască o situație creată

---

¹³ *Id.*, p.122

ca legală, să nu acorde ajutor sau asistență statului autor în menținerea situației create, să se alăture celorlalte state în acordarea de sprijin reciproc în îndeplinirea acestor obligațiilor, să nu împiedice realizarea drepturilor statului prejudiciat, să aplice principiul *aut dedere aut iudicare*, în ceea ce privește persoanele acuzate de crime împotriva păcii și securității umanității a căror comitere a condus sau contribuit la crima internațională a statului, să participe la punerea în aplicare a măsurilor legale decise sau recomandate de o organizație internațională împotriva statului autor și să faciliteze măsuri legale menite să remedieze orice situații de urgență determinate de crima internațională. Orice stat avea, de asemenea, dreptul să ceară statului autor încetarea faptului ilicit și îndeplinirea obligației de a repara prejudiciul. Punerea în aplicare era condiționată însă de o decizie a Curții Internaționale de Justiție, la finalul unei proceduri care implica Adunarea Generală a ONU sau Consiliul de Securitate.

În final, în 1996, CDI a adoptat o variantă care includea consecințe mai grave pentru statul autor, sub forma eliminării unor excepții în cazul reparării prejudiciului și al satisfacției și obligațiile pentru celelalte state de a nu recunoaște ca legală situația creată de crima internațională, de a nu acorda ajutor sau asistență statului care a comis crima în menținerea situației create, de a coopera cu alte state în îndeplinirea obligațiilor menționate anterior și în aplicarea măsurilor destinate să elimine consecințele crimei. Totodată, în cazul comiterii unei crime internaționale toate statele erau considerate state prejudiciate.

Începând din 1998, anul primului raport al lui James Crawford, CDI a dedicat o amplă dezbateră conceptului de crimă internațională, finalizată cu eliminarea acestuia din proiectul de articole. Raportorul a identificat crima internațională ca aspectul cel mai controversat al proiectului, remarcând, totodată, diferența între gravitatea faptei descrisă de articolul 19 și consecințele limitate și lipsa unor garanții procedurale¹⁴. Totodată, conceptul era văzut ca nu ca o acțiune de codificare a dreptului internațional, ci ca una de dezvoltare, puține state acceptând că el are o susținere puternică în drept și practică. Era, însă, acceptată ideea unei diferențieri, ținând seama de concluziile Curții Internaționale de Justiție în cazul *Barcelona Traction*, între faptele ilicite cele mai grave, care interesau comunitatea internațională în ansamblu și faptele ilicite care priveau numai statele direct implicate, însă pentru reflectarea acestuia fie ar fi trebuit utilizați alți termeni, nu ”delict” și ”crimă”, fie ar fi trebuit modificată abordarea, astfel încât să se prevadă

---

¹⁴ *First report on State responsibility by Mr. James Crawford, Special Rapporteur, 1998, addendum, p. 2;*

consecințe diferite ale faptelor ilicite, sistematizat, în partea a doua a proiectului, în cadrul unei concepții unice asupra răspunderii¹⁵.

Eliminarea crimei a fost însoțită de o serie de propuneri de înlocuire, care au variat de la ”încălcarea de către un stat a unei obligații esențiale pentru protecția intereselor fundamentale ale comunității internaționale”, ”fapte excepționale de grave”, ”încălcarea a unei reguli de importanță fundamentală pentru comunitatea internațională”, ”încălcarea a regulilor de jus cogens” la ” o încălcare gravă din partea unui stat a unei obligații datorate comunității internaționale în ansamblul său și esențiale pentru protecția intereselor sale fundamentale”. De altfel, trebuie reținut că în proiectul adoptat în 1996 se preciza deja că expresii ca „fapt internațional ilicit de natură gravă” sau „fapt internațional excepțional de grav” pot înlocui termenul crimă, evitând astfel, implicațiile penale ale termenului. Raportorul special Crawford a precizat¹⁶, totodată, că în viziunea lui, „crima internațională” a fost o interpretare greșită a ideii de obligații către comunitatea internațională în ansamblul său, care stăteau, de altfel, la baza sa.

În locul crimei internaționale raportorul James Crawford a propus o variantă construită în jurul obligațiilor către comunitatea internațională în ansamblul său și consecințe mai grave în cazul încălcărilor acestora. Încălcarea gravă a obligațiilor către comunitatea internațională în ansamblul său determina, pentru statul autor, consecințele comune oricărui ilicit internațional, și, în plus, daune punitive sau daune care să reflecte gravitatea încălcării. Toate celelalte state aveau obligația de a nu recunoaște ca legală situația creată de crima internațională, de a nu acorda ajutor sau asistență statului care a comis crima în menținerea situației create, de a coopera în aplicarea măsurilor destinate să pună capăt încălcării și să elimine consecințele acesteia. Totodată, celelalte state care aveau dreptul să invoce răspunderea puteau să recurgă la contramăsuri la cererea și în numele statului prejudiciat, conform condițiilor stabilite de acel stat și în măsura în care acel stat este însuși îndreptățit să ia acele contramăsuri, iar în cazul încălcărilor grave unde niciun stat nu era prejudiciat, statele puteau lua contramăsuri pentru a asigura încetarea încălcării și reparația în interesul victimelor, fiind obligate, în cazul în care acționau mai multe, să coopereze pentru a asigura respectarea condițiilor privind contramăsurile.

CDI a adoptat, în anul 2000, un text care reflecta aceste propuneri, statul autor fiind obligat la plata unor daune care să reflecte gravitatea încălcării. Celelalte state erau obligate să

---

¹⁵ *First report on State responsibility by Mr. James Crawford, Special Rapporteur, 1998, addendum 1, p. 9*

¹⁶ *Fourth report of the Special Rapporteur, Mr. James Crawford, 2001, p.18 și urm*

nu recunoască situația creată prin faptul ilicit ca legală, să nu acorde ajutor sau sprijin statului responsabil în menținerea situației create și să coopereze pe cât posibil pentru a pune capăt încălcării. Ele aveau, totodată, dreptul de a cere încetarea faptului internațional ilicit și asigurări și garanții de nerepetare, precum și îndeplinirea obligației de reparație, în interesul statului prejudiciat sau al beneficiarilor obligației încălcate. De asemenea, ele puteau recurge la contramăsuri la cererea și în numele oricărui stat prejudiciat, în aceeași măsură în care statul prejudiciat poate recurge și el la contramăsuri sau în cazul încălcărilor grave ale obligațiilor către comunitatea internațională, în interesul beneficiarilor obligației încălcate.

În Proiectul de articole adoptat de CDI a ONU în anul 2001, capitolul III din Partea a II intitulat “Încălări grave ale obligațiilor decurgând din norme imperative ale dreptului internațional” (articolele 40 și 41) constituie formula care înlocuiește crimele internaționale și, alături de articolul 48, privind invocarea răspunderii, consacră trecerea de la o abordare bilaterală a răspunderii la una multilaterală.

Articolul 40 delimitează aria de aplicare a capitolului III la “răspunderea internațională determinată de o încălcare gravă de către un stat a unei obligații decurgând dintr-o normă imperativă a dreptului internațional general”, iar încălcarea este gravă, dacă “implică un eșec masiv și sistematic din partea statului responsabil în îndeplinirea obligației”¹⁷.

În definirea obligațiilor decurgând din normele imperative ale dreptului internațional, CDI pornește de la prevederile referitoare la aceste norme din articolul 53 din Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor. Esențialul în ceea ce privește aceste obligații este că ele interzic ceea ce a ajuns să fie considerat intolerabil datorită amenințării pe care o reprezintă pentru supraviețuirea statelor și a popoarelor lor, precum și pentru valorile fundamentale ale umanității¹⁸. CDI citează normele menționate în comentariile la articolul 53 din Convenția de la Viena: interzicerea agresiunii, a sclaviei, a genocidului, discriminării rasiale și a apartheidului, la care se adaugă interzicerea torturii și dreptul la autodeterminare. Exemplele menționate nu constituie o listă limitativă, întrucât noi norme imperative se pot dezvolta prin recunoașterea și acceptarea lor ca atare de către comunitatea internațională.

A doua condiție, legată de gravitatea încălcării este explicată de CDI prin necesitatea de a nu banaliza faptul ilicit și nu sugerează că orice încălcare a acestor norme nu ar fi gravă sau ar fi

---

¹⁷ *Report of the International Law Commission on the work of its Fifty-third Session*, 2001, p 112 și urm

¹⁸ *Id.*, p.112

scuzabilă. Există însă încălcări relativ mai puțin grave a normelor imperative, iar limitarea aplicării articolului la cazurile mai grave sau sistematice este susținută, într-o anumită măsură de practica statelor, care atunci când au reacționat împotriva încălcărilor dreptului internațional au subliniat caracterul sistematic, masiv sau ieșit din comun al acestora¹⁹.

Gravitatea încălcării este dată de caracterul sistematic și flagrant al acesteia, termeni ce nu se exclud, ci se vor regăsi, în cele mai multe cazuri, amândoi în cazul unei fapte grave. Caracterul sistematic este dat de modul organizat și planificat al faptei, în timp ce caracterul flagrant se raportează la intensitatea încălcării sau la efectele sale, reflectând fapte de natură evidentă, atacuri directe și deschise asupra valorilor protejate de normele imperative.²⁰ Criteriile în funcție de care se evaluează gravitatea încălcării includ intenția, anvergura și numărul încălcărilor individuale și gravitatea consecințelor pentru victime. CDI notează însă că există cazuri, în special interzicerea agresiunii și a genocidului, care prin natura lor presupun încălcări intenționate pe scară largă.

În fața încălcărilor grave ale obligațiilor decurgând din normele imperative ale dreptului internațional statele sunt obligate, conform articolului 41, să ”coopereze pentru a pune capăt prin mijloace legale” încălcării, să nu “recunoască drept legală o situație creată printr-o încălcare gravă în sensul articolului 40”, “să nu acorde ajutor sau asistență pentru menținerea acelei situații”. Trebuie subliniat că, în conformitate cu articolul 41, acestea sunt consecințe suplimentare și că statul responsabil se va supune regulilor răspunderii ca în cazul oricărei încălcări a dreptului internațional. De asemenea, articolul 41 lasă deschis regimul specific al răspunderii în aceste cazuri pentru “orice alte consecințe pe care o astfel de încălcare le-ar putea determina în dreptul internațional”. În contextul consecințelor generale, un stat responsabil pentru un fapt internațional ilicit este obligat, în primul rând, să înceteze comportamentul ilicit și să ofere garanții că acesta nu se va repeta (art. 30). Totodată, el este obligat la repararea integrală a prejudiciului cauzat prin faptul internațional ilicit, fie că este vorba de prejudiciu material sau moral. (art. 31). Consecințele juridice ale unui fapt internațional ilicit nu afectează datoria statului de a executa obligația încălcată (art. 29).

La ora actuală nu se poate vorbi de obligații specifice pentru statul responsabil, în cazul încălcării unor obligații decurgând din normele imperative. Proiectul de articole are în vedere, în

---

¹⁹ *Id.*, p. 113

²⁰ *Ibid.*

cazul încălcărilor normelor imperative ale dreptului internațional, obligații speciale pentru celelalte state.

Articolul 41 prevede în primul paragraf, obligația statelor de a coopera pentru a pune capăt prin mijloace legale, unei încălcări grave a unei norme imperative a dreptului internațional, o obligație de solidaritate.²¹ Cooperarea statelor poate avea loc fie în cadrul organizațiilor internaționale, în special al ONU, fie într-un cadru neinstituționalizat. În ceea ce privește mijloacele pentru a pune capăt încălcării, singura mențiune a articolului este caracterul lor legal. Totodată, ea e limitată la scopul de a pune capăt încălcării. Ea se aplică însă tuturor statelor, afectate sau nu direct de încălcare. Obligația de a coopera ar putea fi privită ca un exemplu de dezvoltare progresivă a dreptului internațional, însă CDI precizează în comentarii că ea există deja, în cadrul organizațiilor internaționale, în cazul încălcărilor grave ale dreptului internațional fiind, uneori, singura modalitate a asigura o remediu eficace, iar obiectivul articolului este numai de a consolida un mecanism existent²². Obligația de a coopera a fost criticată pentru caracterul ei ambiguu și pentru problemele pe care le-ar putea pune în practică, în cazul unei cooperări neinstituționalizate, în cadrul căreia statele ar avea opinii diferite în ceea ce privește măsurile necesare pentru a pune capăt încălcării. Pe de altă parte, ea este considerată de unii autori un element de noutate, de dezvoltare a dreptului internațional, de încurajare a reacției universale față de încălcarea valorilor comunității²³.

Paragraful al doilea al articolului 41 prevede că niciun stat nu va recunoaște ca legală situația creată prin încălcarea gravă unei norme imperative și nu va acorda ajutor sau asistență în menținerea situației, definite de unii autori ca obligații de izolare²⁴. Nerecunoașterea unei situații create prin încălcarea gravă unei norme imperative, nici în mod direct, nici prin acte care ar putea conduce la ideea unei recunoașteri, a fost prezentă constant în dreptul internațional. Ea s-a raportat, în primul rând, la situațiile de încălcare a principului nerecurgerii la forță și a dreptului la autodeterminare, fiind încă de analizat cum își vor îndeplini statele această obligație, în situații care privesc genocidul, sclavia, unde nu există o practică până în prezent.²⁵ Nerecunoașterea este în

---

²¹ Andrea Gatini, *A Return Ticket to Communitarisme, Please*, EJIL, Vol. 13, Nr. 5, 2002

²² *Report of the International Law Commission on the work of its Fifty-third Session*, 2001, p. 114

²³ Attila Tanzi, *Introduzione al diritto internazionale contemporaneo*, CEDAM, Padova, ed. a II-a, 2006, p. 483

²⁴ Andrea Gatini, *op.cit.*, EJIL, Vol. 13, Nr. 5, 2002, p. 1189

²⁵ Stefan Talmon, *The Duty not to Recognize as Lawful a Situation Created by the Illegal Use of Force or Other Serious Breaches of a Jus Cogens Obligation: An Obligation without Real Substance?* în Christian Tomuschat, Jean Marc Thouvenin, (ed) *The Fundamental Rules of the International Legal Order, Jus Cogens and Obligations Erga Omnes*, ed., Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2006, p.103

viziunea CDI premisa pentru o acțiune comună a statelor în fața încălcărilor grave ale normelor imperative și, totodată, minimul răspuns necesar în aceste cazuri²⁶.

Obligația de a nu acorda ajutor sau asistență privește menținerea situației create, deci ulterioară producerii faptului ilicit. Ea extinde astfel interdicția de a acorda ajutor sau asistență unui stat în comiterea unui fapt ilicit, care este valabilă pentru toate aceste fapte. Deși pare o continuare logică a obligației de nerecunoaștere, aria ei de aplicare e diferită, în măsura în care privește acțiuni care nu implică recunoașterea.

Conform paragrafului 3 al articolului, acesta nu aduce atingere altor consecințe prevăzute în Partea a II-a a proiectului, precum și altor consecințe pe care o încălcare gravă a normelor imperative ar putea să le determine conform dreptului internațional. CDI precizează că prin a doua categorie de consecințe a avut în vedere alte norme speciale existente, cum este cazul agresiunii sau care vor apărea în viitor. Totodată, regimul încălcărilor grave ale normelor imperative este curs de evoluție, iar articolul 41 nu exclude dezvoltarea viitoare a unui regim complex de consecințe²⁷.

În ceea ce privește invocarea răspunderii, conform articolului 42 (2), în cazul obligațiilor datorate comunității internaționale în ansamblu, un stat poate invoca răspunderea altui stat în calitate de stat prejudiciat dacă încălcarea obligației îl afectează în mod special. Articolul nu stabilește în ce mod sau în ce măsură un stat trebuie să fie afectat pentru a fi considerat prejudiciat, însă impactul faptului ilicit asupra sa trebuie să îl diferențieze de celelalte state cărora le este datorată obligația²⁸.

Articolul 48 permite invocarea răspunderii, în cazul încălcării obligațiilor datorate comunității internaționale în ansamblul său, de către orice alt stat, decât statul prejudiciat, solicitările acestuia fiind însă limitate la încetarea acțiunii internaționale ilicite, asigurări și garanții de nerepetare, precum și la îndeplinirea obligației de a repara prejudiciul, în interesul statului prejudiciat sau a beneficiarilor obligației încălcate.

În ceea ce privește punerea în aplicare a răspunderii rămâne, aceasta rămâne un subiect disputat. CDI precizează, în comentarii, că încălcările grave ale normelor imperative sunt susceptibile să fie abordate de organizațiile internaționale competente, în special ONU, iar în cazul agresiunii Consiliul de Securitate are un rol special în temeiul Cartei ONU. Totuși, nu

---

²⁶ *Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-third Session*, 2001, p.115

²⁷ *Id.*, p. 116

²⁸ *Id.*, p. 119

există o reglementare expresă în acest sens, iar statele au obligația de a reacționa, cooperând pentru a pune capăt încălcării. O reacție instituționalizată, chiar regională sau limitată la anumite aspect, este de preferat și este, totodată, coordonată într-o anumită măsură. Totodată, în practică, statelor sunt reținute în a interveni în situații în care interesele lor individuale nu sunt afectate și preferă să acționeze în apărarea unor valori ale comunității, în cadrul organizațiilor internaționale²⁹. În cadrul unei reacții instituționalizate, rolul organizației ar putea varia, de la unul minim, limitat numai la constatarea faptului ilicit, la unul intermediar, în care să stabilească și consecințele și mijloacele de punere în aplicare, lăsând statele însă să acționeze sau la un rol avansat, în care organizația se substituie în totalitate statelor³⁰. În lipsa unei reacții coordonate, dificultățile pornesc chiar de la faptul că un stat este obligat să interpreteze singur evenimentele și să le încadreze juridic, înainte de a putea reacționa, diversitatea răspunsurilor ar putea conduce la lipsa de unitate și consistență³¹.

Un alt aspect semnificativ este reținut de articolului 54, conform căruia capitolul referitor la contramăsuri ”nu aduce atingere dreptului oricărui stat care poate invoca în baza articolul 48 răspunderea altui stat de a lua măsuri legale împotriva acelu stat pentru a asigura încetarea încălcării și repararea prejudiciului în interesul statului prejudiciat sau a beneficiarilor obligației încălcate”. CDI precizează³² că aceste state au interes legal în respectarea obligației, însă este necesar să se stabilească în ce măsură ele au un drept de a reacționa. În primul rând, se distinge între măsurile individuale, fie că sunt luate de un stat sau de un grup de state, dar fiecare acționând în nume propriu și prin organele sale și reacțiile instituționalizate în cadrul organizațiilor internaționale. Acestea din urmă includ reacțiile ONU în baza capitolului VII și nu sunt guvernate de articolele privind răspunderea. În ceea ce privește prima categorie, practica este considerată limitată, reacțiile statelor, în cele câteva situații, fiind transpuse în sancțiuni economice sau întreruperea unor relații³³. Astfel, CDI consideră că în dreptul internațional situația privind contramăsurile luate în numele unui interes general sau colectiv este neclară și nu pare să fie recunoscut un drept al statelor de a lua contramăsuri în interesul general, nefiind astfel adecvată includerea unei prevederi în acest sens în proiectul de articole. Prin formularea din articolul 54, se include însă o clauza care lasă soluționarea problemei evoluției ulterioare a

---

²⁹ A. Cassese, *Diritto internazionale*, Il Mulino, Bologna, 2006, p. 389

³⁰ S. Villalpando, *op.cit.*, p. 425

³¹ Christine Chinkin, *Third Parties in International Law*, Oxford University Press, 1993, p. 348

³² *Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-Third session*, p. 137 și urm

³³ *Id.*, p. 138-139

dreptului internațional. Expresia utilizată este de ”măsuri legale” și nu de contramăsuri, pentru a nu aduce atingere niciunei posibilități privind măsurile luate de statele care nu sunt direct prejudiciate ca răspuns la încălcări ale obligațiilor care protejează un interes colectiv sau sunt datorate comunității internaționale în ansamblu. Însă au existat opinii conform cărora în cazul încălcării obligațiilor *erga omnes* statele ar avea dreptul, de a acționa, prin contramăsuri, între acestea Rezoluția din 2005 referitoare la obligațiile *erga omnes* în dreptul internațional a Institutului de Drept Internațional.

Noțiunile fundamentale care stau la baza prevederilor speciale în proiectul de articole sunt normele imperative ale dreptului internațional și obligațiile către comunitatea internațională în ansamblul său. CDI afirmă, în comentarii, că între cele două noțiuni, care pot fi sau nu aspecte ale unei singure idei, exista cel puțin o suprapunere parțială. Diferența surprinsă este una de nuanță. În timp ce normele imperative se concentrează pe sfera și prioritatea ce trebuie acordată unor obligații fundamentale, nucleul obligațiilor către comunitatea internațională în ansamblul său este interesul legal al tuturor statelor de a avea dreptul să invoce răspunderea oricărui stat care le încalcă³⁴. Aceasta diferență de perspectivă se reflectă, în structura proiectului, care tratează separat consecințele suplimentare determinate de încălcarea normele imperative, cuprinse în articolele 40 și 41, și posibilitatea invocării răspunderii pentru încălcarea obligațiilor către comunitatea internațională în ansamblul său de orice stat, reglementată de articolul 48. În același timp, normele imperative se raportează la valorile fundamentale ale umanității, la morală și la ordinea publică. În doctrină, normele imperative sunt considerate o reflectare a valorilor absolute ale comunității internaționale și un mijloc de a combate distrugerea “coexistenței civilizate, permițând existența lumii ca o comunitate juridică, în care toate națiunile și toți membrii individuali își au locul lor legitim”³⁵. Ele sunt expresia unui interes comun³⁶ și au ca obiectiv protejarea valorilor de prim rang ale comunității internaționale, iar de aici decurge faptul că obligațiile provenind din norme imperative sunt datorate comunității internaționale în

---

³⁴ Report of the International Law Commission on the work of its Fifty-third session, 2001, pg.281-282, www.un.org/law/ilc

³⁵ Christian Tomuschat, *Reconceptualizing the Debate on Jus Cogens and Obligations Erga Omnes – Concluding Observations*, în Christian Tomuschat, Jean Marc Thouvenin (ed.), *op.cit.*, p.425-426

³⁶ Stefan Kadelbach, *Jus Cogens, Obligations Erga Omnes and other Rules – the identification of Fundamental Norms*, în Christian Tomuschat, Jean Marc Thouvenin (ed.), *op.cit.* p. 35

ansamblul său, iar nu statelor.³⁷ Apariția comunității internaționale s-a reflectat în schimbări în structura dreptului internațional. În analiza lui Friedmann³⁸, dreptul internațional a evoluat de la un drept al coexistenței, care se manifesta prin reglementarea relațiilor diplomatice și pe respectarea suveranității, la un drept al cooperării, care presupune obligații pozitive și de diligență pentru state, precum și mecanisme care să facă posibilă o acțiune coordonată, comună. Totodată, pot fi identificate două tendințe: „mai multă solidaritate” și „mai multă etică”. Aceasta din urmă atrage o ierarhizare a valorilor în ordinea juridică internațională, pe baza celor împărtășite de umanitate și o protecție mai puternică a celor considerate fundamentale pentru existența societății³⁹. Rolul comunității internaționale în protejarea practică a intereselor sale rămâne însă un temă de discuție. Este recunoscut însă că o comunitate internațională ar putea contribui mai mult la protejarea intereselor sale dacă ar fi o comunitate organizată⁴⁰. Totodată, necesitatea de a proteja interese colective universale a determinat deja schimbări în plan juridic, acestea fiind răspunsul sistemului juridic la probleme ridicate de apariția nevoii de a proteja interese colective, chiar dacă ele nu au încă un model perfect coerent⁴¹.

Unul dintre aspectele semnificative de discutat în legătură cu răspunderea statelor pentru încălcarea gravă a normelor imperative este răspunderea penală individuală, întrucât, așa cum a reținut Tribunalul de la Nürnberg „sunt oamenii și nu entitățile abstracte cei care comit crimele”. Atât răspunderea individuală, cât și răspunderea statelor pentru încălcările grave ale normelor imperative vizează cele mai grave fapte ”care privesc comunitatea internațională în ansamblul său”, iar asocierea celor două este inevitabilă. Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale conține în preambul o referire la ”cele mai grave crime care privesc comunitatea internațională în ansamblul său”, care ”nu trebuie să rămână nepedepsite”, idee reluată în articolul 1, care definește jurisdicția Curții asupra ”individizilor, pentru cele mai grave crime care constituie o preocupare internațională”.

Elementul fundamental accentuat atât în doctrină, cât și în jurisprudență, ca și în activitatea CDI este că răspunderea individuală și răspunderea statului sunt două concepte

---

³⁷ Lauri Hanikainen, *Developments of Jus Cogens in International Law in the Post Cold War Years, in particular in Human Rights Law*, în *Theory and Practice of Contemporary International Law, Essays in the Honour of Professor Levan Alexidze*, Tbilisi, 2007, p. 42

³⁸ Cit. de Villalpando, *op.cit.*, p.60 și urm., v. și Georges Abi Saab, *Whither the international community*, în *EJIL*, 1998, vol. 9, nr. 2, p.248-265

³⁹ Brigitte Stern, cit. de Villalpando, *op.cit.*, p. 66

⁴⁰ Andre de Hoogh, *Obligations Erga Omnes and International Crimes*, Kluwer Law International, Haga, 1996

⁴¹ S.Villalpando, *op. cit.*, p.120

separate, complementare și care nu se exclud unul pe celălalt⁴². În proiectul de articole privind răspunderea statelor adoptat de CDI în 2001 se precizează în articolul 58 că ”aceste articole nu aduc atingere oricărei chestiuni privind răspunderea individuală conform dreptului internațional a oricărei persoane care acționează în numele statului”. În comentarii CDI a precizat că răspunderea individuală este, în principiu, separată de răspunderea statului, deși în situația crimelor comise de agenți ai statului, în cele mai multe cazuri, statul însuși e responsabil pentru acele fapte sau pentru că nu le-a prevenit sau pedepsit, iar în cazul agresiunii, statul va fi, prin definiție, implicat. Statul nu este exonerat de răspunderea sa pentru un fapt internațional ilicit prin sancționarea agenților care au fost autorii direcți, așa cum nici indivizii nu se pot prevala de răspunderea statului pentru a se proteja de răspunderea ce le revine pentru fapte care încalcă dreptul internațional⁴³. Totuși, pedepsirea autorilor poate fi parte a reparației, în special a satisfacției.⁴⁴ O prevedere similară se regăsește în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, articolul 25 (4) stabilind că ”nicio prevedere din prezentul statut nu va influența răspunderea statelor conform dreptului internațional”.

Un caz special este agresiunea, prin definiție, un fapt ilicit comis de un stat, iar statutul său se reflectă și în definiția adoptată de Conferința de la Kampala de revizuire a statutului Curții Penale Internaționale. Astfel, ea a fost definită drept ”planificarea, inițierea sau ducerea la îndeplinire de către o persoană aflată într-o poziție care să îi permită să exercite efectiv control sau să conducă activitatea politică sau militară a unui stat, a unui act de agresiune, care prin caracterul, gravitatea și scara la care se produce, constituie o încălcare vădită a Cartei Națiunilor Unite”. Totodată, ”un act de agresiune înseamnă utilizarea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a altui stat sau într-o manieră contradictorie cu Carta ONU”, iar pentru faptele ce constituie agresiune se face trimitere la Rezoluția AG a ONU 3314/1974⁴⁵.

Semnificativă pentru relația între răspunderea individuală și răspunderea statului este abordarea Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie, care, într-o decizie din 1998, a statuat, referindu-se la tortură: “conform dreptului internațional umanitar, în plus față de răspunderea penală individuală, poate exista o răspundere a statului, ca urmare a faptelor unui

---

⁴² S. Villalpando, *op. cit.*, p. 241 ; Paulo Fois, *Sul rapporto tra crimini dello stato e crimini dell individuo*, Rivista di Diritto Internazionale, 4/2004

⁴³ *Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session*, 2001, p.143

⁴⁴ *Id.*, p. 106

⁴⁵ Rezoluția RC/Res 6, adoptată la Conferința de la Kampala, iunie 2010

oficial al statului care practică tortura sau nu o previne sau nu îi pedepsește pe autori. Dacă aceasta este o practică extinsă a oficialilor statului, tortura devine o încălcare gravă la scară largă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru salvagardarea drepturilor omului, constituind un fapt ilicit deosebit de grav și generând responsabilitatea statului”⁴⁶.

Mai mult, este de reținut decizia Curții Internaționale de Justiție din 2007, în cazul *Bosnia și Herțegovina c. Serbiei privind Aplicarea Convenției pentru prevenirea și pedepsirea genocidului*. Curtea a reținut că obligațiile ce decurg din Convenția pentru prevenirea și pedepsirea genocidului pentru state sunt obligații de drept internațional și nu de natură penală, iar dualitatea răspunderii este caracteristică dreptului internațional. Stabilind legătura între individ și stat, Curtea a precizat că părțile sunt obligate de Convenție să nu comită, prin agenții lor sau prin persoane al căror comportament le poate fi atribuit, genocid sau alte acte enumerate în articolul III al Convenției. Astfel, dacă o persoană din categoria menționată comite acte interzise de articolul III al Convenției, atunci este angajată răspunderea internațională a statului⁴⁷. După ce a stabilit că faptele comise la Srebrenica constituie crima de genocid, Curtea a analizat răspunderea statului, sub trei aspecte: dacă actele de genocid pot fi imputate statului, conform regulilor cutumiare ale răspunderii statului, dacă faptele de complicitate la genocid pot fi atribuite statului și dacă Serbia și-a îndeplinit obligația de a preveni și pedepsi genocidul. Curtea a reținut numai că Serbia și-a încălcat obligațiile de a preveni și pedepsi genocidul, care îi reveneau conform Convenției, iar răspunderea sa internațională este astfel angajată. În ceea ce privește reparația, un aspect semnificativ este inexistența unor măsuri financiare de despăgubire. Curtea a precizat că ar fi necesară stabilirea unei legături directe de cauzalitate între încălcarea obligației de a preveni genocidul și prejudiciul cauzat de genocid. Întrucât aceasta nu este dovedită, despăgubirile financiare nu sunt forma adecvată de reparație pentru încălcarea obligației de prevenire. Curtea a reținut că Bosnia și Herțegovina are dreptul la reparație în forma satisfacției, iar dispoziția din hotărâre referitoare la încălcarea obligației de a preveni genocidul este o formă adecvată de satisfacție. Totodată, ca reparație pentru încălcarea obligației de a pedepsi genocidul, Curtea a stabilit că o dispoziție referitoare la obligația Serbiei de a transfera la Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie persoanele acuzate de genocid reprezintă, de asemenea, o formă adecvată de satisfacție. Curtea a stabilit că nu este adecvată plata unor compensații sau

---

⁴⁶ Decizia în cazul *Procuror c. Anto Furudzija*, cazul nr. IT-95-17/1-T, 10 decembrie 1998, www.icty.org, paragraful 142

⁴⁷ Paragraful 179

oferirea de asigurări și garanții de nerepetare, făcând trimitere la declarația privind obligația de a preda persoanele acuzate.

Un alt aspect privește rolul ONU, al capitolului VII al Cartei și al Consiliului de Securitate. În cele mai multe cazuri, în practică, faptele care constituie încălcări grave ale normelor imperative au fost încadrate în capitolul VII din Carta ONU. Însă acțiunile Consiliului de Securitate nu au vizat punerea în aplicare a răspunderii statelor pentru fapte internaționale ilicite, ci o reacție în cadrul atribuțiilor prevăzute de Carta ONU. Aceasta nu a prevăzut un rol juridic Consiliului sau atribuții în domeniul responsabilității pentru crime internaționale sau fapte grave, ci în menținerea păcii și securității, deși se poate discuta dacă o încălcare gravă a normelor imperative ale dreptului internațional nu afectează pacea și securitatea într-o anumită măsură.

Pe de altă parte, rolul ONU în organizarea reacției statelor la încălcările grave ale normelor imperative a fost reținut și de CDI și, ținând seama de caracterul acestor fapte, sistemul de securitate colectivă poate să joace un rol în cazul punerii în aplicare a răspunderii agravate. În analiza diferitelor elemente legate de crima internațională sau de încălcările grave ale normelor imperative, CDI a utilizat aproape exclusiv exemple din practica Adunării Generale sau a Consiliului de Securitate, atât pentru a demonstra existența unor reguli a căror încălcare are consecințe speciale, cât și pentru a defini reacțiile la aceste încălcări. Însă, așa cum a remarcat doctrina, cele două regimuri răspund unor exigențe diferite, iar o măsură din capitolul VII nu constituie o măsură de răspundere⁴⁸ Mai mult, cum una dintre probleme în cazul răspunderii agravate a fost identificarea unui aparat instituțional care să organizeze reacțiile comunității internaționale în fața încălcărilor grave, varianta adecvată a fost ONU. Astfel, în unele etape ale codificării relația între crimele internaționale și ONU, în special Consiliul de Securitate a mers până la a implica organizația în procesul de punere în aplicare a răspunderii.

Relația cu Carta ONU este reglementată de articolul 59 din proiectul de articole, care prevede că ”aceste articole nu aduc atingere Cartei Națiunilor Unite”. Comentariile CDI fac referire la articolul 103 din Carta ONU. Totodată, CDI menționează, ca situație în care cele două sisteme ar putea interacționa, cazul în care organele ONU au recomandat sau solicitat plata unor despăgubiri în urma unui comportament caracterizat drept încălcare a unei obligații

---

⁴⁸ Mathias Forteau, *Droit de la securite collective et droit de la responsabilite internationale de l'etat*, Pedone, Paris, 2006, p. 196

internaționale. CDI precizează că articolele privind răspunderea nu pot aduce atingere Cartei ONU și vor fi, în toate privințele, interpretate în conformitate cu Carta⁴⁹.

În comentariile generale, CDI precizează, de asemenea, că articolele nu acoperă consecințele indirecte sau suplimentare care ar putea decurge din reacțiile organizațiilor internaționale la conduita ilicită. Dacă în îndeplinirea funcțiilor lor, organizațiile internaționale trebuie să decidă dacă un stat a încălcat o obligație internațională, consecințele vor fi cele stabilite în documentele fondatoare ale organizației și nu se încadrează în prevederile articolelor. Acesta este în special cazul acțiunilor ONU conform Cartei⁵⁰. Totuși, articolul nu oferă suficiente detalii privind modul în care cele două sisteme separate se corelează. Pe de altă parte, Consiliul de Securitate nu este împiedicat să se sesizeze, în numele menținerii păcii, în cazuri de răspundere⁵¹.

Pe de altă parte, o reacție instituționalizată este semnul unei mai mari coeziuni a comunității internaționale. Într-unul din rapoartele sale, Roberto Ago aprecia că o comunitate care caută o organizare mai structurată, chiar dacă se află într-un stadiu incipient de instituționalizare, ar fi trebuit să aleagă un sistem care conferă instituțiilor internaționale, mai mult decât statelor răspunderea pentru stabilirea comiterii unei încălcări a unei obligații de importanță fundamentală pentru comunitatea internațională în ansamblul său, a măsurilor care vor fi luate și a modului în care ele vor fi implementate⁵².

În practică, în cazul încălcărilor grave ale dreptului internațional, reacția a implicat organizațiile internaționale, iar o altă abordare decât "instituționalizarea" răspunderii în acest cazuri poate fi discutabilă din punctul de vedere al unei protejării unor valori fundamentale pentru comunitatea internațională.

Într-unul din rapoartele sale către CDI, Willem Riphagen susținea că o evaluare juridică obiectivă a reacțiilor permise în cazul comiterii unui fapt internațional ilicit este cu atât mai dificil de realizat cu cât încălcarea unei obligații internaționale este mai gravă. Afirmatia sa ilustrează într-o mare măsură situația și evoluția răspunderii statelor pentru încălcarea normelor imperative ale dreptului internațional. După mai mult de douăzeci de ani de dezbateri în cadrul CDI, timp în care practica a oferit aproape exclusiv exemple de răspuns în cadrul ONU ca amenințând pacea și securitatea internațională, iar dezvoltarea dreptului internațional a construit un sistem de

---

⁴⁹ *Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third Session*, 2001, p.143

⁵⁰ *Id.*, p.31

⁵¹ M.Forteau, *op.cit.*, p. 15,

⁵² *Eighth Report of the Special Rapporteur, Mr. Roberto Ago*, 1979, p.43

răspundere penală în jurul individului, răspunderea statelor pentru încălcarea normelor imperative ale dreptului internațional rămâne un subiect de dezbatere, iar actuala formulă propusă în proiectul de articole atrage deopotrivă susținere și critici.

Dificultățile pe care le generează își au, în primul rând, originea în complexitatea problematicii, atât din perspectiva normelor imperative, cât și din cea a răspunderii. Astfel, normele imperative constituie o categorie fundamentală în dreptul internațional, controversată pentru o perioadă, cu o definiție deschisă, cu implicații juridice la diferite niveluri, însă fără a beneficia întotdeauna de mecanismele necesare promovării și aplicării lor. Răspunderea este, în teoria clasică, o relație simplă, directă, între două subiecte suverane și egale, autorul faptului ilicit și victima, așa cum o caracteriza Paul Reuter, însă, consacarea unor reguli speciale normelor de jus cogens, care dau naștere unor obligații erga omnes a determinat afirmarea dimensiunii multilaterale a acesteia.

Tratarea într-o manieră distinctă a faptelor ilicite prin care se încălcă anumite reguli ale dreptului internațional este urmarea firească a apariției și dezvoltării conceptului de ”comunitate internațională”, care se manifestă și în conținutului altor noțiuni.

Actualele consecințe ale încălcărilor grave ale normelor imperative par inadecvate, în condițiile în care nu au fost reținute expres niciun fel de consecințe suplimentare pentru statul autor. Totuși, în practică, în cadrul consecințelor generale legate de repararea prejudiciului, regimul poate fi mai sever.

În ceea ce privește consecințele pentru celelalte state, este semnificativă obligația lor de a coopera pentru a pune capăt încălcării. Fără a exista trimiteri specifice la modul în care această cooperare trebuie să se concretizeze, există totuși o obligație, care nu lasă la aprecierea statelor implicarea și care permite o cooperarea atât în cadrul organizațiilor, cât și în afara acestora. Dificultățile practice sunt însă importante. Statul va trebui să aprecieze singur dacă s-a produs o încălcare a unei obligații care să îi permită o astfel de reacție. Acordul comunității internaționale pentru acțiunea sa nu este necesară, la fel cum nu este obligatoriu să existe o reacție comună din partea întregii comunități. Statele însă nu au apelat în practică la invocarea răspunderii agravate pentru a justifica acțiuni proprii, fie evitând să se implice în situații care nu le afectează direct, fie pentru că au considerat că această reacție, precum și alte măsuri, trebuie să vină din partea organizațiilor internaționale.

Relevante în acest context sunt comentariile CDI, care precizează că încălcările grave ale normelor imperative sunt susceptibile să fie abordate de organizațiile internaționale competente inclusiv Consiliul de Securitate și Adunarea Generală, iar în cazul agresiunii Consiliul de Securitate are un rol special în temeiul Cartei ONU⁵³.

Viitorul răspunderii pentru încălcări grave ale normelor imperative depinde de măsura în care statele își vor asuma invocarea răspunderii, de modul în care vor fi caracterizate încălcările normelor imperative în general, de contribuția tribunalelor internaționale în această domeniu, precum și de relația cu sistemul ONU.

În acest context, răspunderea statelor pentru încălcarea normelor imperative apare ca o materie în dezvoltare, într-un spațiu al dreptului internațional aflat în transformare, dar a cărei importanță pentru viitorul acestui domeniu, dar și al relațiilor în cadrul comunității internaționale este deosebită. Rămâne semnificativă concluzia lui Antonio Cassese, care își exprima convingerea că, odată create mecanismele, mai devreme sau mai târziu, statele vor apela la ele pentru a pune în practică acele valori pe care le proclamă, dar uită uneori să le aplice.⁵⁴

---

⁵³ *Commentaries to the draft articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts adopted by the International Law Commission at its Fifty-Third Session (2001)*, p.286

⁵⁴ A. Cassese, *International Law*, Ed. a II-a, Oxford University Press, 2005, p.277